

senten una valuosa aportació a la coneixença de la influència d'Ausiàs March sobre Garcilaso.

El llibre del Sr. Lapesa revela admirable maduresa i és una conscienciosa anàlisi de la producció poètica de Garcilaso. En els tres primers capítols l'autor destria amb molt de tacte el que el seu poeta deu als cançoners i a Ausiàs March, als italians i autors clàssics, i el que es deu a ell mateix. El Sr. Lapesa ha estudiat curosament aquests problemes de fonts i altres sobre la motivació de les obres de Garcilaso. L'examen de les seves particularitats formals o de fons, i el fet d'haver sabut aprofitar bé els trets biogràfics reflectits en elles, han permès a l'autor de revisar i millorar l'obra dels seus predecessors.

P. B.

JUSTINA RUIZ DE CONDE: *El amor y el matrimonio secreto en los libros de caballeros*. Madrid, M. Aguilar, 1948. XVI+292 pàgs.

Aquesta obra, presentada al Radcliffe College de Cambridge per a obtenir el grau de Doctor en Filosofia, és una contribució a l'estudi de l'amor cortès en les literatures hispàniques, tema que fins ara compta amb molt poca bibliografia. Les obres examinades per l'autora han estat el *Libro del caballero Zifar*, *Tirant lo Blanch*, *Amadís de Gaula* i *Palmerín de Inglaterra*. Les quatre són de molt diferent caràcter, la qual cosa ha permès d'estudiar el tema sota caires variats.

És interessant la manera com l'autora ha orientat el seu treball. Estem d'acord amb ella que la literatura pot aprofitar-se de la coneixença del Dret, i n'és una prova aquesta obra, en la qual l'estudi que es fa del matrimoni secret a la llum de disposicions canòniques i civils, ajuda a fer-nos comprendre millor el sentit i l'esperit d'una part de la literatura cavalleresca medieval. Aquell matrimoni referendava els amors clandestins i fins un cert punt podia servir de justificació moral als personatges de les novel·les cavalleresques, el capteniment dels quals, vist així, resulta menys lliure i molt més moral que jutjat amb els principis socials d'avui. «Una parte muy grande de la inmoralidad del Tirant», diu l'autora, «se neutraliza teniendo en cuenta que sus protagonistas están casados por lo secreto, lo que los comentaristas del libro no han sabido ver ni destacar. En todo lo demás, se cumplen las reglas del amor cortés con marcada insistencia en la importancia del consentimiento de la mujer y en la progresión minuciosa y retardada de la conquista» (pàg. 278).

En les paraules transcrites podem remarcar l'expressió «reglas del amor cortés», com si es tractés d'un codi d'aplicació vigent. Aquest fet — repetit — és una de les objeccions que ens sembla que es poden fer al llibre. És indubtable que la influència de l'amor cortès perdura en la poesia i en la novella de l'època del *Tirant*, però és exagerat de considerar-lo com un estatut al qual els escriptors subordinessin l'estructura de llurs obres. La lírica i la narrativa cortesanes havien creat situacions que perduraren durant segles en la literatura d'imaginació, a causa de llur valor novellesc i d'haver donat forma a trets de la psicologia amorosa que estan molt íntimament lligats amb la nostra civilització. La tímidesa de l'amant i l'altivesa de l'amada, per exemple, han creat moltes situacions en les novel·les cortesanes, però n'han continuat creant moltes d'altres quan ja ningú no s'ha recordat de l'amor cortès.

En el llibre de la Sra. Ruiz de Conde podríem fer altres remarques com aquesta, la qual cosa es deu, al nostre entendre, a un exagerat esperit de sistema. Potser els seus judicis haurien resultat més matisats si en les novel·les que ha examinat hagués considerat el fet de l'amor cortès més lligat amb els antecedents històrics de cada obra. Aquest punt de vista històric hauria explicat millor, segurament, el que les obres que ha estudiat tenen de factici i, de vegades, de mal realitzat o mal assimilat. En el *Zifar*, per exemple, el primer que salta a la vista és la concepció castellana de la cavalleria i de l'amor, ben diferent de la cortesa, vinguda de França i Provença. L'autora, amb la seva anàlisi acurada, ha posat aquest fet ben de relleu. Però en el mateix *Zifar* hi ha un episodi, el de les «Insolas Dotadas» — inspirat en el *Lai de Lanval* de Maria de França —, molt diferent dels altres, i, a més, mal lligat amb l'acció. L'esforç de la Sra. Ruiz de Conde per a explicar-lo per una tesi i per un pla pre-elaborat de l'autor ens sembla summament discutible, i més, si la tesi entranya simbolismes tan arriscats com el de veure en les desgràcies de *Zifar* abans d'ésser rei la maledicció del pecat original, i en el capteniment de son fill Roboan, «el pecado del ya bautizado y militante de la iglesia católica» (pàg. 88). Anant per aquest camí, els episodis del «Cavallero atrevido» i el de les «Insolas Dotadas» formen un grup que l'autora denomina «Los amores sin Dios», mentre els amors de *Zifar* són «Los buenos amores» i es classifiquen dintre l'amistat-virtut aristotèlica.

El gust d'encabir els fets literaris en determinats conceptes l'observem també en el capítol dedicat al *Palmerín de Inglaterra*. És cert que aquesta obra, escrita ja en ple segle XVI, duu l'empremta de la seva època, però potser hom hauria d'haver estat més caut a trobar-hi precedents del barroquisme. «En el *Amadís*, los goces interiores del buen amador sintetizaban el afán de vida y de belleza del hombre del Renacimiento. El *Palmerín*, insustancial y frío respecto a Polinarda y Palmerín, héroes eróticos a la manera cortés, ofrecía en cambio un personaje nuevo, interesantísimo, de sello típicamente renacentista y ya un precursor del Barroco.» Aquest nou personatge era el germà de Palmerín, Florian del Desierto (pàg. 254). Però en aquestes afirmacions trobem a mancar la comparació amb la literatura anterior. D'haver-la feta, probablement no s'haurien inclòs entre les notes del barroco descripcions com la del castell d'Arnalta i la del «Valle Desastrado» (pàg. 270), tan dintre l'estil de l'escenografia de la novella cavalleresca.

En l'*Amadís* hauria estat molt necessari el comentari històric, per tal com està tan relacionat amb les novel·les del cicle artúric, i perquè la refosa de Montalvo, més d'un segle i mig després de la primera redacció, pogué modernitzar-lo quelcom i acostar-lo a la sensibilitat de les darreries del segle XV.

En canvi, allà on s'ha intentat de fer història — en l'epígraf «Cataluña y el amor cortés», del capítol dedicat al *Tirant* (pàgs. 101-107), s'ha fet amb rapidesa i sense cercar relacions fonamentals. La dèria de cercar antecedents a l'amor cortès del *Tirant* ha fet que l'autora parlés d'un seguit d'obres on s'ha fet lloc a aquesta concepció de l'amor. Però com que el *Tirant* és una novella més aviat realista, com molt bé reconeix la Sra. Ruiz de Conde, calia cercar-li antecedents en obres diferents de les que cita, i fixar-se més en la vida del seu temps, especialment a València. Dit sigui de passada que estranya una mica que hom digui, a propòsit d'una lletra d'Estefania a Diafebus: «Con razón se ha sospechado que Martorell fuera notario» (pàg. 156).

Al marge d'aquestes observacions, hem de fer constar que les anàlisis de

la Sra. Justina Ruiz de Conde són acurades; que l'aspecte sota el qual ha estudiat les quatre grans novel·les objecte del llibre és interessant, i que també ho és la conclusió de l'autora, ço és: que el matrimoni secret és la fórmula espanyola de l'amor cortès.

Pere BOHIGAS

ANGEL GONZÁLEZ PALENCIA: *Moros y cristianos en la España medieval*. Estudios histórico-literarios. Tercera serie. Madrid, Instituto Antonio de Nebrija (CSIC), 1945. VI + 350 pàgs. + 8 làms. — *Del «Lazarillo» a Quevedo*. Estudios histórico-literarios. Cuarta serie. Madrid, Instituto Antonio de Nebrija (CSIC), 1946. VIII + 432 pàgs. + 9 làms. — *Eruditos y libreros del siglo XVIII*. Estudios histórico-literarios. Quinta serie. Madrid, Instituto Antonio de Nebrija (CSIC), 1948. VIII + 446 pàgs. + 1 quadre genealògic.

El malaguanyat autor dels treballs que són recensionats ací havia començat, durant els darrers anys de la seva vida, a aplegar en forma de llibre els seus articles dispersos.¹ Els tres volums darrers d'aquesta recopilació apleguen un total de trenta-set articles, referents a temes històrico-literaris espanyols relacionats amb la cultura àrabiga el primer, a l'època que va des del *Lazarillo* a Quevedo el segon, i al segle XVIII el tercer.

El primer article de *Moros y cristianos en la España medieval*, titulat *El Islam y Occidente* (discurs de recepció a l'Acadèmia de la Història), és una simple enumeració dels contactes amb l'element àrab que trobem a la toponímia, al vocabulari, a les institucions, a la literatura... Article de divulgació, malgrat el seu caràcter acadèmic, no diu res de nou. Repeteix amb entusiasme la teoria de Ribera sobre l'origen de la poesia èpica, de la lírica i de la novella. Parla de Turmeda i de Ramon Llull, i algunes vegades en cita obres en castellà, amb la qual cosa pot donar a entendre que així estava escrit llur títol originari. En qualsevol aspecte de la cultura occidental creu trobar influències àrabis decisives. — També de les empremtes que els àrabs deixaren a Espanya parla l'article *Huellas islámicas en el carácter español* (publicat abans a *HR*, VII (1939) 185-204), bé que aquest en un to polèmic. És una discussió, portada amb no massa serenitat, de la Història d'Espanya de Louis Bertrand; és de doldre que alguns cops es deixi dur per una vehemència extracientífica (cal, però, tenir en compte que es tracta d'una conferència llegida l'any 1937 a Granada). — Els altres articles no tenen tant d'interès per a nosaltres, perquè, en general, s'aparten del nostre camp d'estudi: *Noticias sobre D. Raimundo, arzobispo de Toledo* (*SpF*, VI (1936), 90-141), on aporta algunes noves dades biogràfiques del gran arquebisbe i puntualitza el significat de l'anomenada escola de traductors de Toledo; *El catálogo de las ciencias por Al-Farabi* («Las Ciencias», vol. I, núm. 4, Madrid 1934), dedicat a estudiar el manuscrit de l'Escorial núm. 646 que conté el tractat inèdit d'aquest títol, del qual dóna un resum; *Toledo en los siglos XII y XIII*, conferència on és estudiada geogràficament la ciutat en aquell temps; *Carta de esclavitud voluntaria de una mora de Gaibiel* (*RABM*, XXXV (1917), 347 ss.), on exposa el

1. Vegeu la recensió dels dos primers volums, pels Srs. M. COLL I ALENTORN i J. CARBONELL I DE BALLESTER, dins els *ER*, I, 287-291.